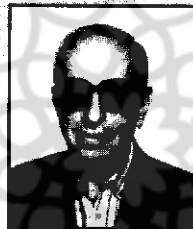

«جغرافیا، ترکیبی نو»

کتاب برگزیده بخش جغرافیا در پانزدهمین دوره کتاب سال جمهوری اسلامی ایران

پروفسور پیتر هاگت / ترجمه دکتر شاپور گودرزی نژاد
بررسی و معرفی: ناهید فلاحیان

باترجمه و انتشار جلد دوم «جغرافیا ترکیبی نو» کتابی بسیار ارزشمند به مجموعه منابع علمی و معتبر جغرافیایی که در دهه اخیر به همت اساتید متعهد و دلسوز جغرافیدان در ایران ترجمه و یا تألیف شده اند افزوده شد و منبعی

سودمند و راه گشا برای آموزش، تحقیق و مطالعه جهت دانشجویان و علاقمندان به جغرافیا فراهم آمد.

هر چند نام هاگت و مطالعات وی در جغرافیای نوین برای جامعه جغرافیدانان ایران ناآشنا نیست و در کتابها و مقاله های مختلف از نظریات و پژوهشهای وی بهره گیری شده است اما این نخستین بار است که یکی از جدیدترین و مبتکرانه ترین آثار این استاد به طور کامل ترجمه و در اختیار دانش پژوهان جغرافیا قرار گرفته است.

مترجم دانشمند کتاب در مقدمه جلد اول به معرفی هاگت پرداخته و می نویسد: «پروفسور پیتر هاگت، مؤلف کتاب که از سال ۱۹۶۶ استاد کرسی جغرافیای شهری و ناحیه ای دانشگاه بریستول انگلستان را در اختیار داشته است، پس از اتمام تحصیلات دانشگاه کمبریج مدتی در آنجا و سپس در دانشگاه لندن به تدریس پرداخته و در بسیاری از کشورها بویژه در امریکای شمالی، دانشگاههای «برکلی، پنسیلوانیا، تورنتو، ویسکانسین» و استرالیا و دانشگاههای «آنو، کانتربری و موناش» با عنوان استاد مدعو تدریس داشته و مشاور تعدادی از دانشگاههای آسیایی و آفریقایی بوده است. وی دارای مدال طلا از انجمن سلطنتی جغرافیایی انگلستان و انجمن جغرافیایی امریکاست و تألیفات جغرافیایی بسیار ارزشمندی در زمینه های

درسی، تحقیقی و کارتوگرافی دارد. وی و پرفسور هاگراشتراند جزء اعضای مؤسس آکادمی اروپا هستند. «ادواردجی تف (۱۹۷۴ TAAFFE) در معرفی جغرافیدانانی که در تکامل دیدگاههای سه گانه انسان-

محیطی، ناحیه ای و سازمان فضایی نقش بسزایی داشته اند هاگت را پس از پلات، شیفر، گریسون، بری و بونگ به عنوان جغرافیدانی که سهم درخور توجهی در مطالعه و تکامل بخشیدن به دیدگاه سازمان فضایی داشته معرفی نموده است.

این دیدگاه بایکارگیری فزاینده روشهای کمی در مطالعات جغرافیایی به سوی روش تحقیق علمی حرکت نموده و جغرافیای نظریه ای است. هاگت جغرافیدان انگلیسی از نظریه ها، مدلها، ریاضی و روشهای کمی در روش تحقیق و مطالعات خود بسیار سود جسته است.

از جمله آثار دیگر ارزشمند وی می توان «تحلیل های مکانی در جغرافیای انسانی» و «هنر جغرافیدان» را نام برد اما هاگت در کتاب «جغرافیا ترکیبی نو» سعی نموده است با ترکیب و تلفیق موضوعات جغرافیایی به معرفی کامل جغرافیا بپردازد. وی در مقدمه کتاب خود می نویسد: این ترکیب و تلفیق در دو سطح متعادل انجام می گیرد. یکی بابه هم رساندن و نزدیک کردن سنتهای متفاوت و ریشه ها و مطالب دانش جغرافیا و دیگری با تأکید بر نقش ترکیبی و تلفیقی جغرافیا بارشته های مجاور آن. کتاب طوری تنظیم شده است تا هم از جنبه نظری و هم از جنبه کاربردی، افق دانشجویی را که آموزش

قبلی جغرافیایی ندارد به سرعت گسترش دهد و بتوان نتیجه گیری منطقی وی بیفزاید. هاگت معتقد است هر چند مطالب موجود در قلمرو جغرافیا آنچنان مفصل و گسترده است که هیچ شارح و مفسر جغرافیا نمی تواند درباره تمام مطالب این رشته بنویسد و مسائلی که دانشجوی مبتدی جغرافیا با آن روبرو می شود چنان پیچیده است که باید برای شناسایی و حل آنها تلاش و مبارزه سختی انجام شود اما در این کتاب دروس مقدماتی و پایه مربوط به زیررشته های مختلف و معمول و قسمتهای مختلف دانش و علم جغرافیا در هم آمیخته شده است.

نکته برجسته این اثر همان ارائه شکل جامع و کامل جغرافیا و ارتباط موضوعات گوناگون جغرافیایی به خواننده می باشد و به نوشته مؤلف سبک مقبول این کتاب به دانشجویان فرصت می دهد جغرافیا را به طریق جامع بنگرند و طبقه بندی مرسوم و سنتی آن را چه به صورت طبیعی یا انسانی و چه به شکل ناحیه ای و یا سیستماتیک رها کنند.

کتاب «جغرافیا ترکیبی نو» دارای پنج بخش است. مؤلف در مقدمه می نویسد: جغرافیدانها به ساختمان روابط متقابل دو سیستم توجه می کنند: سیستم اکولوژیکی که مردم و محیطشان را به هم پیوند می دهد و سیستم فضایی که نواحی را ضمن مبادله پیچیده جریانها به یکدیگر مربوط می سازد. پنج بخش این کتاب مانند اتمهای یک زنجیره مولکولی با حلقه های علامت المپیک به یکدیگر متصلند که ساختمان داخلی و ارتباط آنها یاد و سیستم نامبرده بررسی می شود.

بخش اول «چالش محیطی» به نگرش جغرافیایی به محیط نامطمئن سیاره زمین می پردازد که جمعیت انسان مراحل سیر تکامل خود را در آنجا گذراند و اکنون با تراکم فزاینده جمعیت در آن زندگی می کند. بخش دوم «پاسخ اکولوژیکی انسان» جواب دو سوپه مردم را در مبارزه با محیط در نظر می گیرد: سازگار کردن محیط و

جغرافیا ترکیبی نو

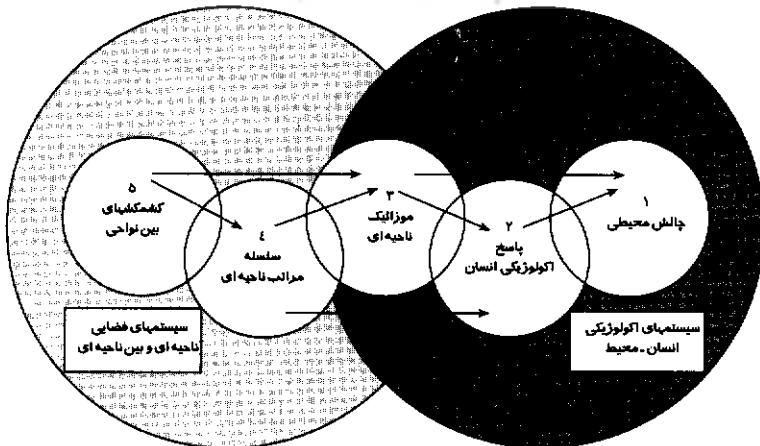
جلد دوم

پروفسور ریتر هاگت

ترجمه

دکتر شاپور گوردی نژاد

سازگاری با محیط. بخش سوم «موزائیک ناحیه ای» درباره تعادل اکولوژی مردم و محیط، موضوع انتشار فرهنگ و چگونگی طبقه بندی و تفرق درون جمعیت انسان مسئول و تفاوت های محیطی بحث می کند. بخش چهارم «سلسله مراتب ناحیه ای» ثابت می کند چگونه تمدن گرایی (یکجانشینی و شهری شدن) بعضی از این تفاوتها را از میان می برد و اسکان آدمی را به صورت سلسله نواحی شهری شکل می دهد. در بخش پنجم «کشمکشهای بین نواحی» عمل متقابل ساختمانها و ساختارهای ناحیه ای گفته شده در بخش چهارم و مسائل آن مورد مطالعه قرار می گیرد.

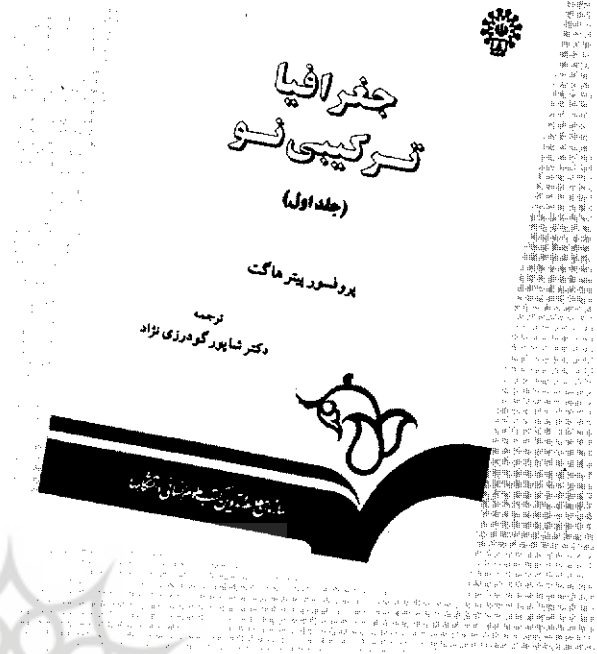

اکولوژیک به جای مطالعه تفاوت‌های فضای زندگی میان دو مکان شناخت و ابستگی‌ها در داخل یک محدوده واحد جغرافیایی مورد توجه قرار می‌گیرد. تحلیل ناحیه‌ای مطالعه‌ی آمیخته و اثرات ترکیب تحلیل فضای جغرافیایی و تحلیل اکولوژیکی است.^۱

هاگت در جلد دوم «جغرافیا ترکیبی نو» تحلیل در هم بافته ناحیه‌ای را روش سوم جغرافیا می‌نامد که مشکلات مربوط به آن در فصل یازدهم و کاربردهای ممکن آن ضمن برنامه‌ریزی ناحیه‌ای در فصل ۲۲ کتاب مورد بررسی قرار می‌گیرد. به نظر هاگت در این کتاب هر سه راه و روش مختلف وصول به مقصود شناسایی شده‌اند و امتیاز نگرش به مسائل جغرافیایی با این سه روش، نسبت به تقسیم‌بندی مرسوم جغرافیا در این است که آنها بیشتر بر وحدت عناصر طبیعی و غیر طبیعی (غیر فیزیکی) تأکید می‌ورزند تا تنوع آنها. وی در پایا جلد دوم کتاب در فصل جستاری در جغرافیا می‌نویسد: به نظر می‌رسد کل جغرافیا در طول دهه‌ها، مسیر پرپیچ و خمی را پیموده است، گاهی در گوشه ناحیه‌ای مثلث (مانند دهه ۱۹۳۰) ماندگار شد و زمانی در تکاپوی وصول به تحلیل فضایی (مانند دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰) قدم برداشته است و به نظر می‌رسد در دهه حاضر دوباره حرکت جدیدی آغاز کرده و به سوی گوشه اکولوژیکی این مثلث پیش می‌رود.

در «جغرافیا ترکیبی نو» کوشش مؤلف بر آن بوده است که بیشتر مفاهیم کتاب برای علاقه‌مندان جغرافی مفید باشد و اصل بی‌طرفی و جامعیت در مورد مطالب بحث رعایت شود. به نظر هاگت چون نمی‌توان در تجزیه و تحلیل نهایی از گرایش و جانب‌داری دست برداشت لذا وی حمایت و تمایل خود را بیشتر از اصول نظری سیستماتیک و فرضیه‌ها تا ارائه استادانه مطالعات متعدد موردی و ناحیه‌ای، اعلام می‌کند و بیان معاصر اصول نظری را بیش از اظهارات کلاسیک آن می‌پذیرد. به‌عزم وی هر چند در این کتاب بر مفاهیم و روشها تأکید می‌شود ولی از آنجایی که نمی‌توان بدون مطالعات موردی و ناحیه‌ای متعدد مقدمه‌ای بر جغرافیا نوشت به ابعاد تفاوت‌های جهانی محیط و استثمار آن اهمیت لازم داده می‌شود. نیمی از تصاویر و ارقام، روابط عمومی نواحی مختلف و نیم دیگر موارد خاص ناحیه‌ای را نشان می‌دهد و بیش از $\frac{1}{3}$ تصاویر و ارقام از امریکای شمالی و $\frac{1}{3}$ از اروپا و بقیه از دیگر نواحی گرفته شده است. از لحاظ مقیاس مثالها $\frac{1}{3}$ آنها در مقیاس جهانی و $\frac{1}{3}$ دیگر این مثالها به ناحیه‌ای به وسعت یک شهر اختصاص داده شده است و بین این حداقل و حداکثر، دیگر موارد از لحاظ سلسله مراتب وسعت به اندازه و مقیاس مناسب توزیع شده‌اند.

استفاده از روشهای تجزیه و تحلیل کمی که در جغرافیای معاصر بر آن تأکید می‌شود به صورت مقدماتی و پایه برای دانشجو و فهرست کتابها و مجلات حاوی راهنمای کاملتر این تکنیک‌ها در پایان

علاوه بر این پنج بخش، کتاب دارای دو بخش دیگر یکی در ابتدای کتاب با عنوان چند مفهوم پایه‌ای شامل دو فصل و دیگری در انتهای کتاب با عنوان بخش آخر می‌باشد. در بخش پیش در آمد مفاهیم اساسی که جغرافیدانان در مطالعه سیاره زمین و مسائل مربوط به آن به کار می‌برند برای خواننده توضیح داده می‌شود و در فصل دوم همین بخش یعنی شیوه‌های مطالعه و تجزیه و تحلیل جغرافیایی که به کمک نقشه انجام می‌گیرد آمده است. بخش آخر و پایانی کتاب با عنوان وظیفه ما در آینده در خصوص دو مفهوم آینده‌نگری می‌کند. توجه فزاینده جغرافیدانها به دنیای چندوجهی آتی و آینده خود جغرافیا.

هاگت به‌تثلیث (تحلیل فضای جغرافیایی، تحلیل اکولوژیکی یا انسان - محیطی و تحلیل ناحیه‌ای) در جغرافی معتقد است. به نظر وی کار اکثر جغرافیدانان در درون «مثلث» متشکل از این سه روش جغرافیا جای می‌گیرد. در تحلیل فضای جغرافیایی جغرافی دانان با تفاوت‌های مکانی به هنگام تبیین پدیده‌های جغرافیایی نظیر فقر روستایی، پراکندگی جمعیت، پراکندگی امراض روبرو می‌باشند. در این مرحله جغرافیدان در جستجوی عوامل و حقایقی است که در کنترل الگوهای پراکندگی و چگونگی تعدیل و تغییر پراکندگی‌ها با توجه به رابطه علت و معلولی مؤثر می‌افتد تا این الگوهای پراکندگی کارایی بیشتر داشته باشند. در تحلیل اکولوژیکی مناسبات مشترک انسان - محیط و تبیین وابستگی‌های آن بررسی می‌شود. در تحلیل

هر فصل، مقدمه هر فصل که محتوای همان فصل را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است و فهرست مراجع معتبر و عمدتاً قابل دسترس برای مطالعه بیشتر خوانندگان در آخر هر فصل از نکات بارز و مثبت این کتاب است و در پایان هر فصل نیز مجموعه پرسشهایی تحت عنوان خودآزمایی به منظور ارزشیابی از آموخته‌ها و پرورش روحیه تحقیق و کاوشگری و بکارگیری مفاهیم و اصول ارائه شده در موقعیتهای جدید و بالاخره کاربرد جغرافیا در حل مسائل و مشکلات محیطی دنیای کنونی طراحی شده است که بر اعتبار و قابل استفاده و مفید بودن کتاب برای دانشجویان جغرافیا می‌افزاید.

درباره مترجم:

استاد گرانقدر دکتر شاپور گودرزی نژاد در سال ۱۳۳۰ با اخذ درجه لیسانس تاریخ و جغرافیا از دانشکده ادبیات دانشگاه تهران و آموزش جغرافیا از دانشسرای عالی فارغ‌التحصیل گردید. علاقه به مطالعه جغرافیا، پشتکار و پیشرفت فوق‌العاده در امر تحصیل موجب گردید که وی از امتیازات تحصیلی زمان خویش نظیر اخذ مدال درجه اول فرهنگ بخاطر احراز رتبه اول در دوره لیسانس و همچنین بورس‌های تحصیلی وزارت فرهنگ (آموزش و پرورش) در دوره‌های تحصیلی در ایران و آمریکا برخوردار گردد. استاد پس از اخذ فوق لیسانس و طی دوره آموزش دکترا در دانشگاه دولتی TENNESSEE ایالات متحده آمریکا در سال ۱۳۳۵ و پس از تدوین رساله دکتراي خود در مورد رابطه انسان و طبیعت در مناطق خشک و طرق ترمیم آن با توجه به بلوچستان ایران موفق به اخذ درجه دکترای جغرافیا از دانشکده ادبیات و علوم انسانی در سال ۱۳۴۴ گردید. وی در سال ۱۹۶۵ میلادی موفق به اخذ گواهی تخصصی ژئومورفولوژی مناطق خشک - مشترک دانشگاه سوربن فرانسه و دانشگاه دمشق سوریه - تحت سرپرستی یونسکو گردید. دکتر گودرزی نژاد در دیماه ۱۳۴۱ به استخدام دانشگاه تهران درآمد و هم‌اکنون نیز با سمت استاد تمام وقت پایه ۲۱ در این دانشگاه مشغول به خدمت می‌باشد و در مدت ۳۵ سال خدمت در دانشگاه تهران علاوه بر تدریس و آموزش جغرافیا در مقاطع مختلف دوره دکترا و کارشناسی ارشد، همواره مدیریت‌های اجرایی در زمینه‌های آموزشی، پژوهشی و اداری را نیز به عهده داشته است. استاد محترم همچنین در دانشگاه‌های شهید بهشتی، تربیت مدرس و دوره عالی تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی به تدریس پرداخته و با سمت دانشیار مدعو در دانشگاه در هام انگلستان (۱۹۷۶ م) و با عضویت در شوراهای مختلف دانشگاه تهران و وزارت فرهنگ و آموزش عالی همواره در راه اعتلای آموزش و دانش جغرافیا گام برداشته است و رساله‌های متعددی زیر نظر ایشان نوشته شده و به چاپ رسیده است. دکتر گودرزی نژاد در عمر پربار علمی خود علاوه بر کتابهای متعددی که ترجمه یا تألیف نموده، سه مقاله خارجی در مجلات معتبر

دانشگاهی و یا تخصصی بین‌المللی و ۱۲ مقاله در مجلات مختلف دانشگاهی و غیردانشگاهی به چاپ رسانده است. پژوهشهای وی در زمانی که معاونت و ریاست مؤسسه جغرافیای دانشگاه تهران را به عهده داشته و همکاری علمی و عملی پژوهشی در طرح‌های تحقیقاتی دشت لوت و غرب ایران نمایانگر علاقه و تلاش این استاد گرانقدر به پژوهش و مسائل جغرافیایی ایران بوده است.

اهم آثار استاد عبارتند از:

- ۱- سفرنامه پارتینجر، انتشارات دهخدا
- ۲- جغرافیای ترکیه، انتشارات مؤسسه جغرافیایی و کار توگرافی

سحاب

- ۳- روستاهای اسدآباد، انتشارات مؤسسه جغرافیا، دانشگاه

تهران

- ۴- کنگاور، انتشارات مؤسسه جغرافیا، دانشگاه تهران
- ۵- جغرافیای ایران (انسانی و اقتصادی)، انتشارات وزارت آموزش و پرورش

- ۶- زبان تخصصی جغرافیای طبیعی (انگلیسی) انتشارات سمت
- ۷- جغرافیا ترکیبی نو (جلد ۱ و ۲)، انتشارات سمت (ترجمه)
- ۸- ژئومورفولوژی و مدیریت محیط (جلد ۱ و ۲) انتشارات

سمت

کار برجسته و ارزشمند استاد یعنی ترجمه جلد اول و دوم «جغرافیا ترکیبی نو» که در سال ۱۳۷۶ عنوان اثر برگزیده سال را به خود اختصاص داده و خدمتی بس ارزنده به دانش پژوهان جغرافیا فراهم آورده در خور تقدیر و موجب افتخار جغرافیدانان و علاقه‌مندان به این رشته است. مترجم دانشمند که در ترجمه اصالت متن را حفظ نموده در مقدمه ترجمه این اثر می‌نویسد: به اعتقاد من دانشجویی که در بدو ورود به میدان وسیع و پراز تنوع جغرافیا، کتاب حاضر را مطالعه کند و بفهمد، می‌تواند به سهولت دروس متنوع اصلی و فرعی را که در برنامه‌های آموزشی ما تدریس می‌شوند به هم ارتباط دهد و جامعیت جغرافیا را درک کند.

در ترجمه این اثر علمی پر حجم و پر محتوا که تقریباً تمامی قلمرو جغرافیا را در بر می‌گیرد و تصاویر، نمودارها، جداول، مدلها و روشهای کمی متعددی را نیز شامل می‌شود، مترجم با حوصله و دقت بسیار به کمال مطلوب دست یافته و این اثر بهترین گواه تسلط، مهارت و خلاقیت استاد می‌باشد.

گزینش این اثر را به عنوان کتاب سال به استاد گرانمایه جناب آقای دکتر گودرزی نژاد و جامعه جغرافیدانان و علاقه‌مندان به جغرافیا تبریک می‌گوئیم و از درگاه خداوند متعال برای ایشان توفیق روزافزون و سلامتی را خواستاریم.

زیرنویس:

- ۱- دکتر حسین شکویی، جغرافیای کاربردی و مکتبهای جغرافیایی.